

CSEPELI GYÖRGY

GAZDAG TERMÉS

OLVASÓNAPLÓ KÉT KÖNYVRŐL

T. Kiss Tamás és Tibori Timea *Kultúrkapuk* című könyve betakarítás. A két, egymással szoros alkotói és emberi kapcsolatban lévő szerző korábban itt-ott megjelent, vagy éppen meg sem jelent tanulmányait a kötet egybe fogja. Császi Lajos és A. Gergely András, a kötet első méltatói és ismeretői három nagy témakört különböztetnek meg, melyek rendezik, csoportosítják a tanulmányokat, cikkeket, előadásokat, kutatási jelentéseket. Az első témakör a kultúrpolitikát, s azon belül annak magyarországi alakváltozásait fogja át 1867 és 1945 között. A második témakör az értékközvetítéssel foglalkozik, annak is egy magyar viszonyok között speciálisan fontos változatával, melyet népművelésnek, felnőttnevelésnek, andragógiának nevezünk. A harmadik részben a kultúra által éltetett, működtetett valóságot feltáró kutatások előfeltevéseit és eredményeit ismerhetjük meg.

Császi Lajos jó szemmel veszi észre, hogy „a különböző területek egymástól távol levőnek tűnő témái, szempontjai és kategóriái váratlanul interakcióba lépnek egymással, továbbgondolva, vagy mozaikszerűen kiegészítve egymást, azaz olyan pluszjelenségeket hoznak létre, amelyek külön-külön az egyes tanulmányokban nem találhatók meg”.

A nagyszerű orosz rendezőnek, Szokurovnak van egy 2003-ban készült filmje, melynek címe *Az orosz bárka*. A „bárka” a film szuggesztív üzenete szerint a kultúra, mely kimenekíti az embert tarthatatlan természeti állapotából, s lehetővé teszi, hogy új természetet teremtsen magának, melyben ember lehet. A könyv egyes tanulmányait együtt olvasva világosan látható, hogy az egyes tanulmányokat külön-külön olvasva meg nem található „pluszjelenségek” a kultúra teremtő, megőrző, emberiesítő erejét hirdetik, mutatják és bizonyítják.

A kötetet T. Kiss Tamás igen érdekes tanulmánya nyitja meg az analfabetizmusról, pontosabban annak leküzdéséről Magyarországon. Az analfabetizmus sajnos ma sem időszertlen téma, bár kialakulásának és fennmaradásának okai ma már mások, mint 150 évvel ezelőtt voltak. A tanulmány azt bizonyítja, hogy az írás-olvasás készsége nélkül nincs modern (demokratikus és tekintélyelvű) társadalom, mivel aki nem tud írni, és nem tud olvasni, az előtt zárva marad az emberiség kulturális örök-

sége, benne a nemzeti műveltség egészével. Az írás annak idején forradalmasította az emberi tudást, tehermentesítette az emlékezetet, felszabadította a kreativitást és lehetővé tette a kulturális tartalmak folyamatos alkalmazkodását a változó körülményekhez. Szomorú végpontja lenne az emberiség történelmének, ha az emberek visszajutnának oda, ahonnan indultak, s megmaradnának az élősónál, mely persze a posztmodern körülmények között már képtelen lenne a közösségi társadalom kovásza lenni.

A kultúra és az írásbeliség szorosan összefügg egymással, s ez az összefüggés adja a modern társadalom alapját. T. Kiss Tamás kultúrpolitikával foglalkozó írásai ezzel kapcsolatosan érdekes paradoxonokat vetnek fel. A kultúra ugyanis egyszerre szolgálhat demokratikus és tekintélyelvű érdekeket, miközben autonóm módon a kultúrpolitikai szándékoktól független következményekhez vezet. T. Kiss Tamás az elsők között foglalkozott a két világháború közötti magyar kultúrpolitika kiemelkedő alakja, Klebelsberg Kuno életművével. A nagyhatású, koncepciózus kultúrpolitikus nem habozott az állam erejét alkalmazni, ha kulturális intézmények megalapításáról, működtetéséről, kulturális célok eléréséről volt szó. A trianoni béke utáni vert helyzetben Klebelsberg úgy gondolta, hogy egyedül a nemzeti kultúra maradt meg, mely lehetőséget adhat a restitúcióra. Ez volt az a gondolat, melynek politikuma magával ragadta a politikusokat, akik engedtek a kultuszminiszter költségvetési követeléseinek, s először (s félek, utoljára) elsőbbséget biztosítottak a kulturális célú kiadásoknak a költségvetésben.

A célról a történelem bebizonyította, hogy hamis volt. A „kulturálfölény”-re alapozott politikai nacionalizmus nem működött, a kirekesztés politikája máig nyílt sebeket ütött a magyar kultúra testén. A trianoni trauma időlegesen enyhült, de az ár, melyet az enyhülésért fizetni kellett, a holocaust traumája lett.

Az eszköz azonban igazának bizonyult. A területi revízió politikája megbukott, de mindmáig megmaradtak a klebelsbergi kulturális politika látható és láthatatlan eredményei. T. Kiss Tamás leltárszerű felsorolását üdítő olvasni, s csak kívánni lehet,

hogy lesz olyan olvasó, akinek módja lesz arra, hogy felvegye és összekösse a fonalat, melyet Klebelsberg font, de a történelem szétszakított.

A kötet által hordozott pluszjelentések közül az egyik legfontosabb a felnőttnevelés jelentőségének kirajzolódása. Már az analfabetizmus tanulmányban is ott volt a felnőttnevelés motívuma, bizonyítva, hogy a kiegyezés kori magyar társadalom liberális és konzervatív politikusai egyaránt tudatában voltak annak, hogy a tudáshoz vezető út senki előtt sincs elzárva, s az ember mindig, minden életkorban tanítható, képezhető. A felnőttnevelés kérdése újra felmerült 1945 után, a kegyetlen és erőszakos szocialista társadalom-átalakítás éveiben, majd azt követően, amikor már „finomult a kín”, s akadtak olyanok a hatalomban, akik komolyan vették a tudást, a közművelődést és a kultúrát. T. Kiss Tamás különös gonddal és szeretettel rekonstruálja Durkó Mátyás életművét, aki Karácsony Sándor nyomdokain járva megalapozta Magyarországon a felnőttnevelést, mint akadémiailag elismert és egyetemen oktatót diszciplínát.

Ezen a ponton lép be Tibori Timea, akinek alkotó éveinek egy része a Vitányi Iván által alapított és vezetett Művelődéskutató Intézetben telt el. Ez az intézet a kultúrát totalitásként fogta fel, s e keretek között tette lehetővé a nagyszabású kutatásokat, melyek az értékeket, a generativitást, a befogadást, a kulturális tevékenységek teljességét foglalták magukba. A kötet különös értéke Tibori Timea befogadásról szóló tanulmányának közlése, mely azt bizonyítja, hogy a befogadás megszakíthatatlan lánc az alkotó és a befogadó között, s ha nincs megfelelő befogadó, a lánc végzetesen eltéved, elszakad. A kötet harmadik része empirikus tanulmányokat tartalmaz, melyek a lokalitás kontextusaiban tárják fel, mutatják meg a kultúra globális alkotó elemeinek a működését, napról napra való újjászületését. Különösen értékesek ebben a részben az identitással foglalkozó kutatások.

A „Kultúrkapuk” kötet pluszjelentéseit keressük utolsóként, de nem utolsósorban azt a jelentést találjuk, mely a jövőre nézve is a legfontosabb. Az ember, az állattal ellentétben, nincs kész, s nem is lesz kész soha. Sorsa, hogy nem állhat meg soha. Menjünk tehát előre, de ne felejtjük, hogy út mindig kultúrkapukon át visz. Minden más út a pokolba visz.

A másik könyvet T. Kiss Tamás jegyzi, de tartalmánál fogva elválaszthatatlan Tibori Timeától. Ez a könyv egy első világháborús hős története, aki

háborús érdemei elismeréseként kapott vitézi telkén a két világháború között mintagazda lett, majd a második világháborút követően üldözött kulák, forradalmi szereplő, polgári és emberi jogából kiforgatott, mellőzött ember volt.

Ez az ember Tibori Timea anyai nagyapja, akinek életét T. Kiss Tamás dokumentumok, naplórészletek, bírósági jegyzőkönyvek, egykorú publicisztikák alapján részletesen bemutatja. Molnár Mihály élete Békés megyében zajlott. Itt élt akkor is, amikor a csúcson volt, s akkor is, amikor kiűzték a maga által létrehozott paradicsomból. Az élet, mely élénk tárul, nem volt könnyű, de könnyűvé tette az életet élő személy jelleme és értékrendszere. Molnár Mihály nem volt forradalmár semmilyen értelemben. Nem szédült meg se jobb fele, se bal fele, jóllehet, Magyarországon erős szelek fújtak mindkét oldalról az első világháborút követő időkben, de később is. Élete a helytállás, a kötelesség, a tanulás, a szorgalom, a kitartás, a leleményes alkalmazkodás jegyében telt el, mely kivívta számára az elismerést. Fantasztikus epizódja ennek az életnek, amikor 1956-ban a forradalmi bizottsági elnököt a falu bizalma tanácselnökké emeli. Ez az, amit a hatalom nem bocsátott meg neki soha (hasonlóan sok más, hasonló helyzetben bizalmat kapott embernek). Bíróság elé állítják, s bár utóbb felmentik, élete ellehetetlenül. Fiára hasonló meghurcoltatás vár.

Tibori Timea génjei és mémjei ebből a mikrokozmoszból jöttek. Csodálatos örökség, s a két könyv, melyről most beszélek, arról tanúskodik, hogy jól sáfárgodott az örökséggel.

(T. Kiss Tamás – Tibori Timea 2013 *Kultúrkapuk. Tanulmányok a kultúrpolitikáról, az értékközvetítésről és a kulturális valóságról*. Szeged. Belvedere.)

T. Kiss Tamás 2013 *Frontvonalban. Molnár Mihály élete dokumentumok tükrében*. Szeged. Belvedere.)